

قابلیت فهم جامعه‌شناسی (۲)

نقدی بر کتاب جامعه‌شناسی
پایه یازدهم

مجتبی مقصودی

کارشناس ارشد مدیریت آموزشی

معرفی

کتاب درسی یکی از اجزای اصلی در برنامه درسی کشورهاست. در کشور ما اهمیت کتاب درسی به دلیل ساختار آموزشی و برنامه درسی حاکم بر آموزش و پرورش کشور بیشتر است. کتاب‌های درسی، به‌عنوان رسانه‌های مهم و پرکاربرد، در ساختار آموزشی کشور مطرح‌اند. کتاب‌های درسی رسانه‌هایی هستند که همه روزه معلمان و دانش‌آموزان از آن‌ها استفاده می‌کنند، لذا گاهی اوقات به‌عنوان تمام برنامه درسی، معلم بر آن تأکید می‌کند [نوریان، ۱۳۸۷: ۱۴۴ - ۱۲۷].

اهمیت کتاب‌های درسی در نظام‌های آموزشی متمرکز مانند ایران که تقریباً تمام عوامل آموزشی براساس محتوای آن تعیین و اجرا می‌شوند، بیش از سایر انواع نظام‌های آموزشی است. به خاطر همین اهمیت بیش از اندازه است که صرف وقت نیروهای متخصص در ارزشیابی و تحلیل کتاب‌های درسی می‌تواند راه‌گشای حل بسیاری از مشکلات جاری آموزش باشد. این گزارش حاصل بررسی کتاب درسی جامعه‌شناسی (۲) توسط نگارنده مقاله است که کوشیده میزان قابلیت فهم این کتاب را از طریق استخراج و شمارش واژگان و اصطلاحات دشوار دو درس از کتاب واریسی کند.

کلیدواژه‌ها: کتاب درسی، دشواری مفاهیم، روان‌خوانی متن، قابلیت فهم متن، درک محتوا، فرمول‌های خوانایی متن

اهمیت کتاب درسی

در حال حاضر کتاب‌های درسی یکی از مهم‌ترین منابع یادگیری به شمار می‌آیند. چرا که بیشتر فعالیت‌های آموزشی در چارچوب

این رسانه صورت می‌پذیرد.

کتاب‌های درسی ضمن آنکه ابزاری مهم در انتقال مفاهیم، یادگیری و کسب دانش و مهارت هستند، باید به مهم‌ترین ویژگی رسانه که همانا ارتباط آسان با مخاطب است، توجه داشته باشند. ارتباط آسان با مخاطب به معنای آن است که کتاب درسی باید به گونه‌ای به انتقال پیام بپردازد که اولاً توجه مخاطب را به خود جلب کند و ثانیاً برای مخاطب قابل درک و فهم باشد و مخاطب بتواند به راحتی با آن ارتباط برقرار کند. از این رو بهترین پیام‌ها نیز می‌تواند بدون توجه به این دو ویژگی، اثر خاصی در مخاطب به جا نگذارد.

نقش معلم در درک محتوا

در مورد درک و فهم محتوای کتاب درسی روش‌هایی با عنوان «قابلیت خوانش کتاب درسی» در حوزه برنامه درسی مورد توجه‌اند که با استفاده از شمارش واژگان جملات و طول جملات قابلیت خوانش کتاب درسی را مورد مطالعه قرار می‌دهند و میزان دشواری و یا سادگی کتاب درسی را تعیین می‌کنند. اما مهم‌تر از قابلیت خوانش، قابلیت درک پیام‌ها، جمله‌ها، عبارت‌ها و واژگانی است که در کتاب درسی به کار می‌رود. اگر چه فرض مؤلفان کتاب درسی آن است که کتاب درسی با حمایت و راهنمایی معلمان آموزش داده می‌شود و در واقع این معلم است که باید با توانایی‌ها، دانش و مطالعات خود به دانش‌آموز کمک کند که محتوای کتاب درسی را بیاموزد. اگر چه این فرض در نظام‌های آموزشی مدرن چندان مورد قبول نیست و معلم در این نظام‌ها نه به‌عنوان منبع اطلاعات، بلکه به‌عنوان تسهیل‌گر آموزشی شناخته می‌شود. در رویکردهای جدید تدریس و آموزش، معلم یا نقش تسهیل‌گر

در درک و فهم معنای کتاب، محتوای آموزشی و یاریگر برای انجام فعالیت‌ها را برعهده دارد و یا به‌عنوان مربی، از تلاش دانش‌آموز برای بهره‌بردن از توانایی‌های خود به‌منظور یادگیری بهتر و عملکردهای پیچیده و مستقل حمایت می‌کند [پیشین].

قابل فهم بودن یا قابل قبول بودن متن

شاید نیازی به توضیح نباشد که قابل فهم بودن پیام، با قابل قبول بودن آن تفاوت دارد. در مورد پیام‌های دشوار یا خیلی دشوار، وظیفه معلم توضیح آن‌ها تا حد کفایت است. اگر چه سرانجام ممکن است معلم بگوید من به دانش‌آموزان یاد دادم، اما آن‌ها یاد نگرفتند. در حالت دوم ممکن است معلم توانسته باشد یک پیام را با توضیحات خود قابل فهم کند، اما این پیام با تجربیات زیسته، آموخته‌های قبلی دانش‌آموز و آنچه که دانش‌آموز از محیط خانواده یا اجتماع می‌آموزد، هم‌خوانی نداشته باشد. مسلماً معلمان در مورد قابل فهم کردن پیام‌های کتاب درسی دشواری کمتری خواهند داشت تا قابل قبول کردن آن. این موضوع به‌ویژه در مورد محتواهایی که در آن شائبه تبلیغی بودن، ایدئولوژیک بودن، القایی بودن، یک‌سویه بودن و متفاوت بودن نسبت به باور عمومی، به چشم می‌خورد، بسیار واضح‌تر است.

ویژگی‌های کتاب درسی

کتاب درسی ویژگی‌هایی دارد که آن را از دیگر کتاب‌های خواندنی علمی و غیرعلمی مجزا می‌سازد. در اینجا به سه ویژگی مهم اشاره و چند توصیه در مورد کتاب درسی بیان می‌شود که مؤلفان کتاب درسی آن را رعایت می‌کنند.

● توجه به توانایی‌های ذهنی و جسمی دانش‌آموزان و در نظر گرفتن سطح متوسط دانش‌آموزان؛

● توجه به ارتباط طولی و عرضی کتاب درسی با دیگر کتاب‌های درسی؛
● توجه به توانایی‌های معلمی که قرار است کتاب را تدریس کند.

کتاب درسی را نمی‌توان مانند یک روزنامه دانست که مطلب یا مقاله‌ای در یک صفحه آن جای می‌گیرد و اگر کسی آن را نخواند، مشکلی برایش به وجود نمی‌آید. به عبارت دیگر، نوعی ضرورت و اجبار در خواندن و قبولی در امتحان پایانی کتاب درسی برای ارتقا به پایه بالاتر وجود دارد.

همچنین باید گفت، کتاب درسی همچون کتابی نیست که نویسندگان کتاب قصد دارد نظرات خود را به بقیه ارائه کند یا افکار خود را با دیگران به اشتراک بگذارد. بلکه محتوا باید از نظر علمی مورد تأیید قاطبه اهل فن هم قرار گرفته باشد. بیان محتوایی که از نظر صاحب‌نظران و معلمان قابل قبول نیست، نه تنها به یادگیری محتوا کمک نمی‌کند، بلکه در دستیابی به هدف‌های کتاب به‌صورت معکوس عمل خواهد شد. یعنی هدف‌های برنامه و کتاب درسی در جهت مخالف خود پیش خواهند رفت. برای آگاهی بیشتر در زمینه ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی می‌توانید به کتابچه

طرح سامان‌بخشی «دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی» با عنوان «ویژگی‌های کتاب‌های آموزشی» مراجعه کنید.

قابل فهم بودن محتوای کتاب درسی

توجه به معیار انتخاب متون نوشتاری مناسب برای افرادی که در سطوح علمی متفاوت قرار دارند، ضروری است و اکثر متخصصان اتفاق نظر دارند که اگر میزان سطح دشواری متون نوشتاری با توانایی خوانش خوانندگان آن متون هم‌خوان باشد، یادگیری با سرعت بیشتری انجام می‌شود و میل و اشتیاق خوانندگان برای مطالعه و یادگیری افزایش می‌یابد [مفتون و دقیق، ۱۳۸۰].

آدلبرگ (۱۹۸۴) می‌نویسد: «یکی از عوامل مهمی که بر رفتار و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارد، قابل فهم بودن یا روان بودن محتوای کتاب درسی است. کتابی که نیازمند تلاش فراوان از سوی دانش‌آموز برای درک آن یا به‌دست آوردن اطلاعات از میان آن است، او را پرخاشگر یا ناامید می‌کند». معلمان نیز مجبورند زمان زیادی از کلاس را صرف توضیح واژه‌ها، عبارات، جمله‌ها و اطلاعاتی کنند که دانش‌آموز و ذهن او با آن‌ها آشنا نیست. در واقع توانایی خواننده کتاب در درک ساده مطالب آن، یکی از شاخص‌های مهم در انتخاب کتاب درسی است که می‌تواند به ارتباط موفق خواننده با مؤلف کتاب درسی منجر شود و دستیابی به هدف‌های کتاب را آسان کند.

موضوع درک زبان آن قدر مهم است که اکنون به‌صورت یکی از گرایش‌های روان‌شناسی تحت عنوان «روان‌شناسی زبان» درآمده است. روان‌شناسی زبان به مطالعه عوامل روان‌شناختی و عصبی می‌پردازد که انسان را قادر می‌سازد، مهارت‌های زبانی را کسب، استفاده، درک و تولید کند.

فرمول‌های خوانایی برای تعیین قابلیت خوانش متن

در حال حاضر از روش‌های متفاوتی برای قابلیت خوانش کتاب یا روان‌خوانی متن استفاده می‌شود که بیشتر حالت مکانیکی دارند. یعنی با شمارش تعداد جمله‌ها، تعداد واژگان یا تعداد سیلابس‌ها یا بخش‌های واژگان در چند صفحه تصادفی از یک کتاب یا متن، میزان روان‌خوانی آن را تعیین و سن تحصیلی مناسب برای آن محتوا را برآورد می‌کنند. در زبان انگلیسی فرمول‌های متفاوتی برای تعیین سطح خوانایی متون تعریف شده‌اند. بررسی تاریخچه فرمول‌های تعیین سطح خوانایی متن نشان می‌دهد که نخستین فرمول‌های تعیین سطح خواندن در سال ۱۹۲۳ توسط **لایولی** و **پرسی** تهیه شدند. در سال ۱۹۳۵ **گری** و **لری** در فرمول‌های تعیین سطح خوانایی خود پنج عامل را معرفی کردند که عبارت بودند از: تعداد کلمات دشوار؛ تعداد کلمات نامأنوس؛ عبارت‌های حرف اضافه‌ای؛ ضمائر شخصی؛ میانگین طول جمله‌ها.

بعدها فرمول‌هایی پیدا شدند که تعداد کلمه‌ها، جمله‌ها، عبارات‌های حرف‌افزای و کلمه‌های دشوار را در چند صفحه نمونه از یک متن برای تعیین میزان دشواری آن متن محاسبه می‌کردند. فرمول رادولف فلش توجه خاصی به «واژه‌های انتزاعی» و «طول جمله» داشت.

از دیگر روش‌هایی که به صورت عملی روی دانش آموز اجرا می‌شود تا میزان روانی و قابل فهم بودن محتوا را برای او بسنجند، روش «حذف کلمه‌ها» و جراحی متن است. در این روش معلم یا پژوهشگر با حذف برخی از کلمات داخل متن، از دانش آموز می‌خواهد جمله را کامل کند و از این طریق دریابد که دانش آموز تا چه حد می‌تواند مفهوم آن جمله را درک کند. اگر او با اضافه کردن کلمه‌های مناسب جمله را کامل کند، مشخص می‌شود، جمله را درک کرده است و اگر نه، نشان می‌دهد دانش آموز در درک جمله مشکل دارد.

متن‌های فارسی و قابلیت خوانش

اما برای زبان فارسی در این زمینه کار زیادی انجام نشده است و معمولاً از فرمول‌های تهیه شده برای زبان انگلیسی، با برخی اصلاحات انجام شده روی آن‌ها استفاده می‌شود. اصلی‌ترین پژوهش صورت گرفته در کشور، پژوهش دینانی در سال ۱۳۶۶ است که در آن سه فرمول فلش، فرای و گانینگ، برای نوشته‌های فارسی تعدیل و بومی‌سازی شد [دینانی، ۱۳۶۶]. در سال‌های بعد پژوهشگران از شاخص‌های تهیه شده توسط دینانی برای سنجش خوانایی متون آموزشی و ادبی استفاده کرده‌اند. در خصوص کتاب‌های علوم اجتماعی دبیرستان، با استفاده از شاخص خوانایی گانینگ، تحقیقی روی سطح خوانایی «کتاب مطالعات اجتماعی پایه اول دبیرستان» انجام شده است که نتایج آن نشان می‌دهد، سطح محتوای خوانشی کتاب بالاتر از سن تحصیلی دانش‌آموزان است [پرورش، ۱۳۹۲].

نکته قابل ذکر آن است که چنانچه محتوای کتاب از نظر علمی و آموزشی مناسب انتخاب شده باشد، هر اقدامی که بتواند اطلاعات و عبارات دشوار آن را تعیین کند یا درجه دشواری خوانایی آن را نشان دهد، می‌تواند مؤلفان را در راستای بهبود کتاب یاری رساند. اما اگر محتوای کتاب از نظر علمی و آموزشی مناسب انتخاب نشده باشد، هر گونه اصلاح واژگانی و ویرایش ادبی، یا کاهش طول جمله‌ها و یا کاهش تعداد کلمه‌ها در یک صفحه، نمی‌تواند به اصلاح واقعی کتاب منجر شود.

کتاب جامعه‌شناسی (۲) از نظر قابلیت خوانش

شاید یکی از کتاب‌های درسی که در زمینه دشواری خوانش و پیچیده بودن اصطلاح‌ها، عبارات و واژگان بیش از دیگر کتاب‌ها مورد نقد قرار گرفته، کتاب علوم اجتماعی پیش‌دانشگاهی است.

برای نمونه نگاه کنید به مقاله «نقدی بر کتاب علوم اجتماعی پیش‌دانشگاهی» نوشته مرتضی شاهرزایی (۱۳۸۸) که به برخی مشکلات مربوط به دشواری محتوا از نظر نداشتن توضیحات لازم درباره اصطلاح‌ها و موضوع‌های کتاب پرداخته است. همچنین هم‌اندیشی «انجمن جامعه‌شناسی آموزش و پرورش» با موضوع «نقد و بررسی کتاب جامعه‌شناسی (۱)» با حضور آقای دکتر علیرضا شریفی یزدی، حاوی نکات ارزشمندی در نقد کتاب پایه دهم است که می‌تواند در مورد کتاب جامعه‌شناسی (۲) نیز مورد استفاده قرار گیرد.

علوم اجتماعی پیش‌دانشگاهی یا جامعه‌شناسی (۲) پایه یازدهم

محتوای کتاب جامعه‌شناسی (۲) چنانچه در مقدمه آن هم آمده، در چهار فصل و پانزده درس به این شرح تنظیم شده است:

- فصل اول به مفاهیم «فرهنگ جهانی» و «جهان فرهنگی» می‌پردازد و به برخی از فرهنگ‌هایی که گسترش جهانی پیدا کرده‌اند، به ویژه اسلام و غرب جدید اشاره می‌کند.
- فصل دوم چگونگی شکل‌گیری فرهنگ جدید غرب و نظام جهانی برآمده از آن را بررسی می‌کند.

- فصل سوم به چالش‌ها و بحران‌های نظام جهانی می‌پردازد.
- فصل چهارم خیزش فرهنگی - تمدنی جهان اسلام برای عبور از چالش‌های جهانی و فرصت‌ها و محدودیت‌های پیش روی بیداری اسلامی را مورد کنکاش قرار می‌دهد.

اما کتاب جامعه‌شناسی (۲) از کجا آمده است؟ در سال تحصیلی ۹۷-۱۳۹۶، با استفاده از کتاب علوم اجتماعی پیش‌دانشگاهی و تفکیک شدن درس یازدهم به دو درس، درسی با عنوان «بحران‌های معرفتی و معنوی» به کتاب افزوده و با برخی تغییرات جزئی در عنوان فصل‌ها، در نظام جدید آموزشی با عنوان جامعه‌شناسی (۲) به دانش‌آموزان معرفی شد. مؤلفان با بازنویسی برخی فصل‌ها سعی کرده‌اند، تقریباً بدون تغییر اصل محتوا، آن‌را برای دانش‌آموزانی که از نظر سنی، تجربه‌ها و علاقه‌ها، با دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی تفاوت‌هایی دارند، مناسب‌سازی کنند. در واقع به رغم انتقاداتی که در مورد دشواری مفاهیم این کتاب برای دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی وجود داشت، کتاب علوم اجتماعی پیش‌دانشگاهی با نام جدید جامعه‌شناسی (۲) به پایه یازدهم منتقل شده است. بدین ترتیب انتظار می‌رود با مشکلات بیشتری در درک و فهم دانش‌آموزان از محتوای کتاب روبه‌رو شویم.

در بررسی حاضر، کتاب جامعه‌شناسی (۲) به طور کامل مطالعه شد. اما به منظور جلوگیری از حجیم شدن گزارش، تنها دو درس اول و پنجم این کتاب به عنوان نمونه انتخاب شدند. در این گزارش، واژه‌ها، عبارات و اصطلاح‌هایی که از نظر نگارنده مقاله،

درک آن‌ها برای دانش‌آموزان دشوار است، استخراج شده‌اند. این واژه‌ها و اصطلاح‌ها یا در کتاب‌های قبلی توضیح مختصری دارند، یا در همین کتاب به اختصار تعریف شده‌اند، یا تعریف آن‌ها از نظر مؤلفان روشن است و نیازی به تعریف دیده نشده است.

جدول ۱. جملات، عبارات، اصطلاحات و واژگان دشوار کتاب جامعه‌شناسی (۲) فصل اول درس اول

ردیف	عبارت	ردیف	عبارت
۱	جهان انسانی	۳۱	سه جهان طبیعت، جهان ذهن و جهان فرهنگ
۲	با تأمل بیشتر متوجه می‌شویم که این پدیده‌ها در منظومه‌های بزرگ و مهمی دسته‌بندی می‌شوند.	۳۲	متفکران مسلمان
۳	این پدیده‌ها در منظومه‌های بزرگ و مهمی دسته‌بندی می‌شوند.	۳۳	جهان طبیعت بخشی از جهان تکوینی است.
۴	جهان انسانی محصول زندگی انسان است و هر چه با اندیشه و عمل انسان پدید می‌آید، مربوط به این جهان است.	۳۴	جهان طبیعت و جهان فوق طبیعت
۵	جهان اجتماعی	۳۵	تعامل جهان‌های ذهنی، فرهنگی و تکوینی
۶	هویت‌یابی	۳۶	بین جهان تکوینی و جهان انسانی رابطه و پیوند برقرار است.
۷	هویت جهان اجتماعی	۳۷	حیازدایی در معماری نوین
۸	لایه‌های عمیق فرهنگ	۳۸	در این دیدگاه ذهن افراد و فرهنگ نیز هویتی طبیعی و مادی دارند و علوم مربوط به آن‌ها نظیر علوم طبیعی است.
۹	تساوی بنیادی هر فرهنگ	۳۹	تعامل فعال جهان تکوینی با جهان اجتماعی و فرهنگی
۱۰	روح یا شالوده آن فرهنگ	۴۰	در این دیدگاه جهان ذهنی و جهان تکوینی اهمیت و استقلال خود را در برابر جهان فرهنگی از دست می‌دهند.
۱۱	پرسش‌های بنیادی هستی‌شناسانه، انسان‌شناسانه، معرفت‌شناسانه	۴۱	کدام یک فرصت تعامل صحیح انسان با خودش و جهان هستی را فراهم می‌کند؟
۱۲	جهان فرهنگی	۴۲	ادراک و آگاهی نیز به انسان منحصر نمی‌شود.
۱۳	جهان انسانی به دو بخش فردی و اجتماعی تقسیم می‌شود.	۴۳	جهان تکوینی بر اساس حکمت و مشیت خداوند سبحان، رفتاری حکیمانه با افراد و جوامع انسانی دارد.
۱۴	بخش اجتماعی زندگی اجتماعی انسان‌ها	۴۴	زندگی و مرگ امت‌ها
۱۵	هویت فرهنگی	۴۵	نادیده گرفتن تفاوت علوم انسانی با علوم طبیعی، ظرفیت‌ها و قابلیت‌هایی را از علوم انسانی و اجتماعی سلب می‌کند.
۱۶	فرهنگ شیوه زندگی اجتماعی انسان‌ها را شکل می‌دهد.	۴۶	این گروه جهان ذهنی و فردی افراد را تابع فرهنگ می‌دانند و جهان تکوینی را نیز ماده خامی برای دخل و تصرف فرهنگ‌ها و جوامع مختلف می‌دانند.
۱۷	آگاهی و عمل مشترک انسان‌ها	۴۷	تعامل فعال جهان تکوینی با جهان اجتماعی و فرهنگی
۱۸	بخش فردی جهان انسانی	۴۸	در این دیدگاه جهان ذهنی و جهان تکوینی اهمیت و استقلال خود را در برابر جهان فرهنگی از دست می‌دهند.
۱۹	جهان ذهنی	۴۹	کدام یک فرصت تعامل صحیح انسان با خودش و جهان هستی را فراهم می‌کند؟
۲۰	جهان فرهنگی	۵۰	ادراک و آگاهی نیز به انسان منحصر نمی‌شود.
۲۱	محدوده فردی و ذهنی	۵۱	جهان تکوینی بر اساس حکمت و مشیت خداوند سبحان، رفتاری حکیمانه با افراد و جوامع انسانی دارد.
۲۲	محدوده اجتماعی و فرهنگی	۵۲	زندگی و مرگ امت‌ها
۲۳	بین دو بخش ذهنی و فرهنگی جهان انسانی تناسب و هماهنگی وجود دارد.	۵۳	از منظر قرآن
۲۴	هر فرهنگی نوعی خاص از عقاید و خصوصیات ذهنی را در افراد پدید می‌آورد.	۵۴	اخلاقی الهی
۲۵	درپاره راه‌های ورود یک اندیشه فردی به حوزه فرهنگ گفت‌وگو کنید.	۵۵	فرهنگی توحیدی
۲۶	هر نوع عقیده و اخلاقی جوایز فرهنگی متناسب با خود است.	۵۶	جهان تکوینی درهای برکت خود را به روی انسان‌ها می‌گشاید.
۲۷	ورود اندیشه فردی به حوزه فرهنگ	۵۷	هرگاه افراد و فرهنگ جامعه، هویتی مشرکانه داشته باشند، زمین و آسمان از تعامل سازنده با آن‌ها بازمی‌مانند و ظرفیت‌های الهی و آسمانی خود را از آن‌ها پنهان می‌کنند.
۲۸	جهان تکوینی	۵۸	حماسه حسینی، حماسه‌ای مقدس با مصائب فراوان که آثار و برکاتش پیوسته ساری و جاری است.
۲۹	پیش از انسان و مستقل از خواست و اراده انسان	۵۹	اغلال و سلاسل زنجیرهایی هستند که انسان را در دنیا و آخرت به بند می‌کشند.
۳۰	محدود کردن جهان تکوینی به طبیعت		

جدول ۲. جملات، عبارات، اصطلاحها و واژه‌های دشوار کتاب جامعه‌شناسی (۲): فصل دوم، درس پنجم

عبارت	شماره	عبارت	شماره	عبارت	شماره
باورها و ارزش‌های بنیادین	۲۹	نگاه توحیدی	۵۶	روشنگری	۱
فرهنگ غرب	۳۰	انسان موجودی صرفاً آیین جهانی	۵۷	روشنگری و علوم جدید	۲
هنجارها، رفتارها و نمادهای مختلف غربی	۳۱	اراده تصرف در دیگر موجودات	۵۸	روشنگری در معنای عام	۳
سکولاریسم	۳۲	اومانیسم در ابعاد مختلف فرهنگ غرب نظیر هنر، ادبیات و حقوق بروز و ظهور یافته است.	۵۹	روشنگری در معنای خاص	۴
دنیوی‌گرایی	۳۳	قرون وسطی	۶۰	مبنای معرفت‌شناسی	۵
پرسش‌های هستی‌شناسانه بشر	۳۴	هنر قرون وسطی	۶۱	فرهنگ غرب	۶
جهان‌بینی فرهنگ غرب	۳۵	بعد معنوی و آسمانی	۶۲	پدیده‌ای مدرن	۷
ابعاد معنوی انسان و جهان	۳۶	اسوه‌های انسانی	۶۳	هستی‌شناسی و انسان‌شناسی دینی	۸
سکولاریسم آشکار	۳۷	هاله‌ای از قداست	۶۴	تفسیری دینی از انسان و جهان	۹
فلسفه‌ها و باورها	۳۸	هنر مدرن	۶۵	روشی از معرفت و شناخت است که با سکولاریسم و اومانیسم همراه شده است.	۱۰
ابعاد غیرمادی جهان هستی	۳۹	ادبیات مدرن	۶۶	وجه مشترک همه صورت‌های آن	۱۱
سکولاریسم پنهان	۴۰	سلوک‌های معنوی	۶۷	شهود	۱۲
نهضت‌های جدید دینی	۴۱	مکاشفات و مشاهدات الهی انسان	۶۸	وحی و شهود در شناخت حقیقت	۱۳
پروتستانیسم	۴۲	رمان در فرهنگ غرب	۶۹	روشنگری در سده‌های هفدهم و هجدهم میلادی	۱۴
تفاسیر دنیوی	۴۳	حقوق انسان در فرهنگ دینی	۷۰	رویکردی عقل‌گرایانه	۱۵
توجه به دنیا و زندگی دنیوی از دیرباز در فرهنگ‌های مختلف بشری وجود داشته است، اما در فرهنگ غرب این رویکرد در ابعاد مختلف علمی غلبه یافته است.	۴۴	فطرت الهی انسان	۷۱	روشنگری با رویکرد دنیوی	۱۶
بستر فرهنگ دینی	۴۵	صورت معنوی و آسمانی	۷۲	شناخت عقلی	۱۷
در جهان غرب سکولاریسم به صورت جهان‌بینی غالب درآمده است	۴۶	حقوق بشر	۷۳	دئیسم	۱۸
اومانیسم	۴۷	حقوق بشر بر مبنای اندیشه اومانیستی است.	۷۴	روشنگری در سده‌های نوزدهم و بیستم	۱۹
اصالت انسان دنیوی	۴۸	تمایلات طبیعی آدمیان	۷۵	صورت حس‌گرایانه	۲۰
پرسش از چیستی و کیستی خود انسان است.	۴۹	نفس پرستی	۷۶	وقتی روشننگری به شناخت حسی و تجربی محدود شود ...	۲۱
حقوق انسانی	۵۰	اومانیسم را می‌توان به فرعونیت آشکار ترجمه کرد.	۷۷	علم تجربی سکولار	۲۲
ویژگی انسان‌شناختی	۵۱	اعتقاد به علت غایی و هدف داشتن طبیعت	۷۸	دانش ابزاری	۲۳
اصالت انسان دنیوی و آیین جهانی	۵۲	اگر بناست نیک و بد به‌طور کلی مفاهیم نسبی باشند...	۷۹	افول تجربه‌گرایی	۲۴
اومانیسم از نتایج منطقی سکولاریسم است.	۵۳	الهامات فطری و وجدانی	۸۰	فرهنگ غرب گرفتار بحران معرفت‌شناختی شده است.	۲۵
اگر در کانون هستی یک وجود مقدس و متعالی باشد	۵۴	حقوق غیر قابل سلب	۸۱	امور غیر طبیعی	۲۶
کرامت و خلافت انسان	۵۵	تفاوت حقوق بشر را در دو فرهنگ دینی و سکولار بیان کنید.	۸۲	حس، عقل و وحی ظرفیت‌های خدادادی بشر برای شناخت جهان هستی‌اند.	۲۷
حیاتی حیوانی یا پست‌تر					۲۸

جمع‌بندی

دشوار، موجب کاهش یادگیری دانش آموز می‌شود. اگر این بررسی برای دیگر درس‌های کتاب جامعه‌شناسی (۲) انجام شود، روشن خواهد شد که دانش‌آموزان پایه یازدهم در این کتاب با چه تعداد زیادی از اصطلاح‌ها و عبارات‌ها روبه‌رو هستند که ارزش آموزشی و میزان یادگیری کتاب را تا حد زیادی کاهش می‌دهد. اما بررسی همین دو درس نیز نشان داد، مؤلفان کتاب به حجم و تعداد واژه‌ها و عبارات‌های دشوار توجه کافی نداشته‌اند و یادگیری و ارتباط دانش‌آموز با کتاب از این منظر مورد عنایت آن‌ها قرار نداشته است. پیشنهاد نگارنده آن است که در این خصوص پژوهشی میدانی توسط «پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش» انجام شود و در آن، هم روان‌خوانی دانش‌آموزان و هم درک آن‌ها هنگام قرائت کتاب مورد پرسش قرار گیرد و میزان درک آن‌ها از مفاهیم و اصطلاحات سنجیده شود. شاید دبیران محترم این درس که به‌طور مستقیم در آموزش این کتاب نقش داشته‌اند و از میزان فهم دانش‌آموزان اطلاعات دسته اول دارند، بهترین داوران در مورد ادعای این مقاله باشند. در پایان باید گفت، این بررسی فقط به حجم واژه‌ها و اصطلاح‌های کتاب خلاصه می‌شود، در حالی که درباره محتوای و مفاهیم و القائاتی که در کتاب موجود است، انتقادات زیادی توسط دبیران و استادان مطرح شده‌اند که تا کنون مورد عنایت گروه مؤلفان قرار نگرفته‌اند.

کتاب‌های بررسی شده

۱. کتاب مطالعات اجتماعی پایه نهم، سال ۱۳۹۵
۲. کتاب جامعه‌شناسی (۱) پایه دهم، سال ۱۳۹۵
۳. کتاب جامعه‌شناسی (۲) پایه یازدهم، سال ۱۳۹۶
۴. کتاب علوم اجتماعی پیش‌دانشگاهی، سال ۱۳۹۵

منابع در دفتر مجله موجود است.

بررسی حاضر نشان داد، در فصل اول که حدود ۵۰ سطر دارد، تقریباً در هر سطر، دانش‌آموز با یک اصطلاح یا عبارت دشوار روبه‌رو می‌شود. در فصل پنجم نیز که حدود ۹۰ سطر دارد، تقریباً در هر سطر آن یک اصطلاح یا عبارت دشوار وجود دارد که همگی از نوع مفاهیم ساخته یا تبیینی هستند و درک آن‌ها تا حدودی دشوارتر از مفاهیم مشاهده‌ای است. به اجمال می‌توان گفت: «مفهوم مشاهده‌ای» مستقیماً به مشاهده برمی‌گردد، «ساخته‌ها» به‌طور غیرمستقیم ریشه در مشاهده دارند، ولی «مفاهیم تبیینی» برخلاف این دو، ریشه در خود نظریه دارند [عیوضی، ۱۳۹۲]. اگرچه ممکن است مؤلفان مدعی شوند که در این کتاب و یا کتاب‌های پایه‌های قبلی این اصطلاحات توضیح داده شده‌اند، اما به نظر نگارنده این مقاله، توضیحات ارائه شده که یا کوتاه و یا ناقص‌اند، چندان نمی‌توانند درک محتوای کتاب را برای خواننده ساده کنند. به علاوه، مفهومی که دو سال قبل در کتاب درسی پایه نهم توضیح داده شده است، مجدداً باید توسط دبیر مربوط توضیح داده شود که وقت زیادی را از کلاس خواهد گرفت.

مؤلفان حتی فرض کرده‌اند، برخی از اصطلاحات مثل «**قرون وسطی**» یا «**حقوق بشر**»، تعریف شده و روشن هستند. باید گفت دانش‌آموزان در این پایه و پایه‌های تحصیلی قبلی با تاریخ اروپا و قرون وسطی آشنا نشده‌اند، پس به احتمال زیاد این واژه‌ها نیز برای آن‌ها جدید هستند. اما مؤلفان با فرض آشنایی دانش‌آموزان با این اصطلاح، در مورد **هنر قرون وسطی و بعد معنوی و آسمانی** آن نگاشته‌اند. در مورد حقوق بشر نیز همین مشکل وجود دارد. در حالی که دانش‌آموزان در کتاب جامعه‌شناسی (۱) پایه دهم با موضوع حقوق و تکالیف آشنا شده‌اند، اما با موضوع و اصول حقوق بشر جهانی و فرایند تهیه آن در کتاب‌های قبلی آشنا نشده‌اند. همان‌طور که در مقدمه مقاله نیز بیان شد، تعداد زیاد اصطلاح‌های